

ضرورت و اهمیت تربیت دانشجویان کارآفرین در پیشبرد اهداف توسعه پایدار کشاورزی

تاریخ دریافت: ۹۸/۰۷/۲۰

تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۸/۲۰

کد مقاله: ۲۲۵۲۳

بهمن خسروی پور^۱، ناهید فرند پور^۲، حسنعلی کوره‌پز^۳

چکیده

توسعه روستایی همانند مفهوم توسعه در طول زمان تعاریف مختلفی را داشته و حدود و ثغور آن شامل مقوله‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گوناگون است. گروهی توسعه روستایی را مترادف با عمران روستایی می‌پندارند و کشاورزی را به‌مثابه استراتژی و راهبرد اصلی توسعه روستا قلمداد کرده است و معتقدند که کشاورزی به‌عنوان منبع اصلی تأمین درآمد و فرصت‌های اشتغالی نقش اساسی در توسعه روستا ایفا می‌کند از طرف دیگر مسائل متعددی چون امنیت غذایی و رسیدن به خودکفایی در تولیدات کشاورزی، جلوگیری از منابع آب، خاک و غیره توجه جدی به بخش کشاورزی را ضروری می‌سازد. از آنجایی که کشاورزی یکی از بخش‌های مهم در اقتصاد کشور است اما از ظرفیت‌های بالفعل و بالقوه آن استفاده نمی‌شود؛ از آنجایی که سرمایه انسانی به یکی از مهم‌ترین معیارها در توسعه پیشرو تبدیل شده است. محققان سعی کرده‌اند در این مقاله با طراحی سؤالی چون آیا می‌توان با تربیت افراد کارآفرین به استفاده بالاتری از ظرفیت‌های باارزش نیروی انسانی دست‌یافت؟ با مروری بر پژوهش‌های پیشین بررسی ضرورت و اهمیت تربیت دانشجویان کارآفرین در پیشبرد اهداف توسعه پایدار کشاورزی را لازم و ضروری دانسته‌اند.

واژگان کلیدی: دانشجویان کارآفرین، توسعه پایدار کشاورزی، اهداف توسعه

۱- نویسنده مسئول: عضو هیئت علمی و استاد گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان
b.khosravipour@gmail.com : khosravipour@Asnrkh.ac.ir

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد آموزش کشاورزی، گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان.

۳- کارشناس ارشد مهندسی کشاورزی-مکانیزاسیون کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان

۱- مقدمه

توسعه روستایی همانند مفهوم توسعه در طول زمان تعاریف مختلفی را داشته و حدود و ثغور آن شامل مقوله‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی گوناگون است. گروهی توسعه روستایی را مترادف با عمران روستایی می‌پندارند، در چارچوب این مفهوم توسعه روستایی یک مفهوم جامع و چندبعدی است که هم دربرگیرنده توسعه کشاورزی و فعالیت‌های وابسته به آن است و هم زیربناهای اقتصادی، خدمات اجتماعی و تسهیلات مربوطه و هم توسعه انسانی را در برمی‌گیرد. توسعه روستایی در این معنا بازخوری از عوامل اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، نهادی و فیزیکی است (فیروزی و همکاران، ۱۳۹۴). امروزه بسیاری از محققان و دانشمندان توسعه کشاورزی را به‌مثابه استراتژی و راهبرد اصلی توسعه روستا قلمداد کرده است و معتقدند که کشاورزی به‌عنوان منبع اصلی تأمین درآمد و فرصت‌های اشتغالی نقش اساسی در توسعه روستا ایفا می‌کند از طرف دیگر مسائل متعددی چون امنیت غذایی و رسیدن به خودکفایی در تولیدات کشاورزی، جلوگیری از منابع آب، خاک و غیره توجه جدی به بخش کشاورزی را ضروری می‌سازد (محمدی یگانه و نباتی، ۱۳۹۲). از طرفی دیگر نباید فراموش کرد که عامل انسانی مهم‌ترین عامل توسعه در هر جامعه‌ای هست و برای نیل به توسعه پایدار و متوازن، تربیت نیروی متخصص، کارآمد و موردنیاز بخش‌های مختلف جامعه در نهادهای آموزشی به‌عنوان یک اصل اساسی و ضروری مطرح است (خسروی پور و همکاران، ۱۳۸۶).

واضح است که توسعه آموزش عالی به‌عنوان یکی از زیرساخت‌های توسعه هر کشور، از اهمیت فراوانی برخوردار است. در همین راستا توسعه آموزش عالی کشاورزی می‌تواند نقش مهمی در رشد کشاورزی ایفا نموده و دستیابی به توسعه همه‌جانبه و پایدار کشاورزی را تضمین نماید. باوجود تمامی موفقیت‌ها و با در نظر گرفتن شرایط کشور باید پذیرفت که آموزش عالی کشاورزی در حال حاضر با چالش‌ها و تنگناهای متعددی روبه‌رو است. اشتغال نامناسب دانش‌آموختگان، عدم گرایش افراد (به‌خصوص نخبگان) به فعالیت‌ها و اقدامات کارآفرینانه، عدم ارتباط مؤثر بین بخش‌های آموزشی با کشاورزان، روش‌های آموزشی نامطلوب، عدم شناخت کافی دانشجویان کشاورزی نسبت به اهمیت کارآفرینی و خوداشتغالی و غیره از جمله این تنگناها می‌باشد. لذا آموزش عالی در حیطه کشاورزی باید متحول شده و به صورتی پویا و پایدار درآید (موحدی و همکاران، ۱۳۹۴). درنتیجه در این مقاله با مروری بر پژوهش‌های پیشین ضرورت و اهمیت تربیت دانشجویان کارآفرین در پیشبرد اهداف توسعه پایدار کشاورزی موردبررسی قرار گرفته است.

۲- اهمیت و ضرورت توسعه پایدار کشاورزی

اهمیت توسعه کشاورزی و روستایی در توسعه ملی ایران بر هیچ‌کس پوشیده نیست (مهدیویان، ۱۳۸۹). در تداوم حیطه انسانی، کشاورزی و تولیدات آن دارای نقش بنیادی است در عرصه جهانی نگرش بر زمینه‌های تحولی جوامع پیشرفته کنونی گویای آن است که منشأ توسعه‌یافتگی بسیاری از این ممالک، مازاد تولید در بخش کشاورزی بوده و در مراحل اولیه توسعه، مبنای ساز تحولات شده است (افروخته و همکاران، ۱۳۹۲). در کشورهای رو به رشد و گذر نیز، کشاورزی در تحکیم پایه‌های اقتصادی از نظر تأمین نیازهای غذایی مردم، تأمین مواد اولیه صنایع، اشتغال افراد و ایجاد درآمد اهمیت دارد، ثبات و استمرار رشد آن را می‌توان از عوامل عمده کمک‌کننده به ثبات اجتماعی و رشد اقتصادی جامعه به شمار آورد (گنگ و لین، ۲۰۰۰).

۳- کارآفرینی

کارآفرینی از ابتدای خلقت بشر و همراه با او در تمام شئون زندگی حضور داشته و مبنای تحولات و پیشرفت‌های بشری بوده است. بحث در زمینه کارآفرینی و کارآفرین به اوایل قرن هجدهم برمی‌گردد؛ و از نظر اقتصاددانان سازوکاری است که تخصیص بهینه منابع را با استفاده از فرصت‌های آتی همراه با مخاطره میسر می‌سازد. در واقع کارآفرینی می‌تواند فرصت‌های جدیدی را برای کارآفرینان ایجاد کند در نتیجه کارآفرینی یک فرایند کاوش در فرصت‌های کسب‌وکار است (ادیب و مردان اربط، ۱۳۹۳). می‌توان به این مهم اشاره کرد که کارآفرینی فرایند تأسیس شغل بر مبنای یک تفکر و ایده نو می‌باشد؛ به عبارتی راهبردی برای حل مسئله اشتغال و ایجاد و خلق عرصه‌های تولید کالا و خدمات به‌منظور رشد و پویایی و افزایش ثروت در جامعه تلقی می‌شود (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۳). در سال ۱۹۵۰، رابرت هیسریچ کارآفرینی را فرایند خلق چیزی با ارزش تعریف کرد که از طریق اختصاص زمان و ضمن تلاش و نیز پذیرش ریسک‌های مالی، روانی و اجتماعی، به‌منظور دریافت پاداش‌های مالی و رضایت شخصی از نتایج کار حاصل می‌شود (به نقل از فیض بخش، ۱۳۹۰). کارآفرینی عبارت از فرهنگ خلاقیت و نوآوری توأم با ریسک‌پذیری در فضای کسب‌وکار است (محبی، ۱۳۹۴).

۴-عناصر کارآفرینی

محققان و صاحب‌نظران، عناصر گوناگونی را برای کارآفرینی ذکر کرده‌اند. در جمع‌بندی از تعاریف و تئوری‌های مختلف ارائه‌شده می‌توان عناصر کارآفرینی را در شکل (۱) نشان داد:

شکل ۱- عناصر کارآفرینی

۵-اهمیت و ضرورت تربیت افراد کارآفرین

در طول دهه‌های اخیر با یک تغییر بسیار ظریف در اطلاعات و دانش کشاورزی، تحولات گسترده‌ای در شیوه‌های کشاورزی بسیاری از نقاط اروپا اتفاق افتاده است که باعث افزایش شدت سرمایه، افزایش اندازه، تخصص، تشدید و مکانیزاسیون شده است. تحقیقات قبلی نشان می‌دهد که انتقال به‌سوی کشاورزی پایدار نیاز به یک دانش جدید، با محتوای جدید و اشکال دانش و فرایندهای جدید یادگیری دارد (سومانه و همکاران، ۲۰۱۷). دانش ۲. کار و رابطه آن با تربیت از جمله موضوع‌هایی است که از دیرباز موردتوجه اندیشمندان و فلاسفه قرار گرفته و در این زمینه نظرهایی نیز مطرح‌شده، چنان‌چه اوزر^۲ در ۱۹۹۲ هم می‌نویسد نخستین تحلیل منسجم در این رابطه را در جمهوری افلاتون می‌توان یافت، اما توجه جدی به این مسئله یعنی ارتباط کار و تربیت و یا به عبارتی، بحث در مورد وظایف آموزش و پرورش در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم منجر به ارائه دیدگاه‌های مختلف و ورود تدریجی آموزش‌های عملی در برنامه مدارس و در نهایت شکل‌گیری تربیت حرفه‌ای در نظام‌های آموزشی شد (مرجانی، ۱۳۸۴) در نتیجه واقعیت این است که توسعه کارآفرینی در جامعه نیازمند شناسایی و تربیت افراد کارآفرین و حمایت از آن‌هاست که این کار مستلزم مطالعه ویژگی‌های روان‌شناختی افراد کارآفرین و تربیت نسل آتی است (تقی لو و همکاران، ۱۳۸۹).

سانچز^۳ (۲۰۱۱) در تحقیق خود به این نتیجه رسیده است که دوره‌ها و برنامه‌های آموزشی می‌توانند خودباوری، خطرپذیری و قصد خوداشتغالی را در دانشجویان پرورش دهند؛ بنابراین دوره‌های آموزشی بر پرورش روحیه کارآفرینی در دانشجویان تأثیر مثبت دارد؛ از این رو کشورهای در حال توسعه مانند ایران نیز برای دستیابی به مزیت‌های رقابتی و حل مسائل و مشکلات عمومی جامعه مانند بیکاری و نظایر آن ملزم به توسعه کارآفرینی هستند.

۶-نقش مراکز آموزشی در تربیت افراد کارآفرین

نتایج تحقیقات مختلف بیانگر آن است که نظام‌های آموزشی، با برنامه‌ها، اهداف، محتوا و سایر عوامل آموزشی خود، نقش مؤثری در توسعه کارآفرینی افراد دارند. واضح است که کارآفرینی قابل یادگیری است. این موضوع نشان‌دهنده‌ی یک واقعیت در مورد کارآفرینان است که آن‌ها هرچند دارای ویژگی‌های بالقوه‌ی خاصی هستند ولی تمامی این افراد کارآفرین نمی‌شوند. لذا

1 Sumane et all

2 Everz

3 Sanchez

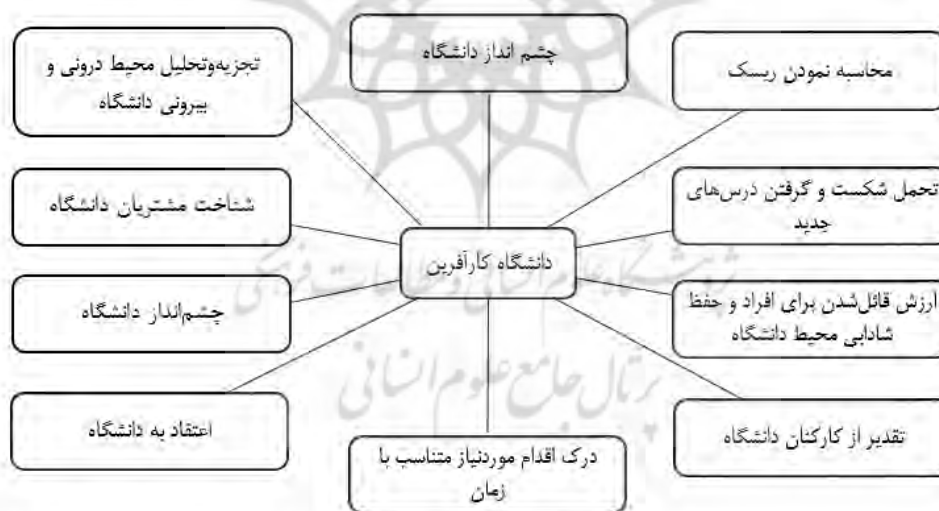
در این بین آموزش اثربخش در کنار فراهم شدن عوامل اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی می‌تواند به باور شدن بذر کارآفرینی که به صورت خدادادی در وجود برخی انسان‌ها نهاده شده است کمک نماید (گرائلی شیخ، ۱۳۸۹). به عقیده راسموسن مراکز آموزشی می‌توانند با دوره‌های آموزشی که برگزار می‌کنند انگیزه و شایستگی فارغ‌التحصیلان را افزایش داده و افرادی برجسته را در فعالیت‌های کارآفرینی پرورش دهند راسموسن، (۲۰۰۶). دانشگاه‌ها می‌توانند از طریق آموزش ویژگی‌های کارآفرینی نظیر توفیق طلبی، خطرپذیری، تحمل ابهام، اعتمادبه‌نفس، نوآوری و خلاقیت باعث بهبود کارآفرینی در میان دانشجویان شوند (روال و آسن، ۲۰۱۴).

در شرایط کنونی کشور، خوداشتغالی به‌ویژه در میان دانش‌آموختگان دانشگاهی هنوز رواج نیافته است و متأسفانه اغلب دانش‌آموختگان، در جستجوی استخدام در دستگاه‌های دولتی و پس‌از آن در شرکت‌های بزرگ هستند. یکی از دلایلی که کشور ما با پدیده بیکاری دانش‌آموختگان روبرو شده، همین امر است. برای رفع این مشکل اولین راه‌حل آن است که نظام آموزشی، اعم از مدارس، مراکز دانشگاهی، به آموزش کارآفرینی برای فراگیران خود بپردازند و به‌طور کلی به‌نظام آموزشی‌ای کارآفرین تبدیل شوند. (خسروی پور و همکاران، ۱۳۹۵)

۷- دانشگاه کارآفرین

بهترین راهکار برای توسعه کارآفرینی و آموزش و پرورش افراد توانمند و کارآفرین ایجاد دانشگاه کارآفرین یا تبدیل دانشگاه‌های سنتی به دانشگاه‌های کارآفرین است. دانشگاه کارآفرین دانشگاهی است که هم‌زمان با تأکید بر علم و گسترش مرزهای دانش بشری نسبت به نیازهای آموزشی، پژوهشی و خدمات مشاوره‌ای-تخصصی محیط حساس بوده و از طریق ایجاد خلاقیت و شیوه‌های تفکر هوشمندانه، ضمن پاسخ‌گویی سریع و دقیق به نیازهای افراد، کمک می‌کند. حل مشکلات جامعه به صورت مستقل یا گروهی تحقق یافته و زمینه برای توسعه پایدار کشور آماده گردد. به‌طور کلی در این نوع دانشگاه ساختار کارآفرینانه وجود دارد و در بین اعضای هیئت‌علمی، کارکنان و دانشجویان نگرش‌های کارآفرینانه‌ای ایجاد می‌شود و مهارت‌های کارآفرینی در آن‌ها پرورش می‌یابد. (خسروی پور و عسگریان دهکردی، ۱۳۸۹).

برای تحقق دانشگاه کارآفرین ده گام اساسی موردنیاز است که در شکل (۲) نشان داده شده است (نوروزی و رضایی، ۱۳۸۸).

شکل ۲- گام‌های موردنیاز در ایجاد دانشگاه کارآفرین

بحث و نتیجه‌گیری

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های بخش کشاورزی در مقایسه با سایر بخش‌های اقتصادی کشور، فاصله نسبی کمتر آن، با کشاورزی کشورهای توسعه‌یافته، در مقایسه با فاصله بخش صنعت و خدمات کشور با کشورهای صنعتی است. در صورتی این شکاف کمتر می‌شود و چه‌بسا از بین می‌رود که به مقوله کارآفرینی توجه ویژه‌ای شود. کارآفرینی پایدار می‌تواند به بهبود وضعیت اشتغال در بین دانشجویان و دانش‌آموختگان بخش کشاورزی کمک شایانی کند. با توجه به جایگاه نظام آموزشی دانشگاه در تربیت افراد و تأمین نیروی انسانی موردنیاز جامعه می‌توان به این مهم پی برد که دانشگاه‌ها قابلیت‌های بسیار فراوانی در امر کارآفرینی داشته و می‌توانند با آموزش‌های جهت‌دار دانشجویان را در حرکت به سمت چنین مقوله مهمی سوق دهند. از طرفی دیگر بخش کشاورزی و کشاورزان نیز برای کاهش شکاف موجود ایجاب می‌کند تا دانشگاه‌ها و مراکز آموزشی در تربیت افراد ماهر و متخصص توجه نمایند.

پیشنهادات

- ۱) برگزاری کارگاه‌های آموزشی مبانی کارآفرینی برای دانشجویان و کارکنان دانشگاه
- ۲) برگزاری کارگاه‌های آموزشی برای مدیران، اساتید و هیئت‌علمی‌ها در جهت آموختن روش‌های تدریسی که مقوله کارآفرینی را در برداشته باشند.
- ۳) تخصیص دادن واحدهای درسی کارآفرینی در دوره‌های مختلف آموزشی با تأکید بر مباحث توسعه و توسعه پایدار کشاورزی
- ۴) بازنگری برنامه‌های آموزشی و محتوای دروس در راستای کارآفرینی (با تأکید بر مراکز آموزش عالی کشاورزی)
- ۵) تخصیص اعتبارات لازم برای تأسیس و فعالیت مراکز رشد فناوری
- ۶) تشویق و حمایت از طرح‌های خلاقانه کادر علمی_ کارکنان و دانشجویان دانشگاه

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مراجع

- ادیب، ی. و مردان اربط، ف. ۱۳۹۳. پدیدارشناسی تجربیات و ادراکات کارآفرینان از پدیده‌ی کارآفرینی: یک مطالعه کیفی. توسعه کارآفرینی، دوره هفت، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۳، صص ۴۶۵-۴۴۷.
- افروخته، ح. حجتی پور، م.، گرزین، م. و نجاتی، ب. ۱۳۹۲. جایگاه توسعه پایدار کشاورزی در برنامه‌های توسعه ایران (مورد: برنامه‌های پنج سال پس از انقلاب). برنامه سیاست‌های راهبردی و کلان، سال یکم، شماره یکم، بهار ۱۳۹۲، صص ۴۳-۶۲.
- تقی لو، ص.، زارع بهرامی آباد، م. و آربین، ع. ۱۳۸۹. مقایسه صفات شخصیت بین زنان مدیر کارآفرین و زنان عادی شهرستان اصفهان. فصلنامه زن و بهداشت، شماره ۳، پاییز ۱۳۸۹.
- حبیبی، ز.، سمیع زاده، م. و کاظم نژاد، ع. ۱۳۹۳. کارآفرینی، از تعریف تا انواع مدل‌های آن. دومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت چالش‌ها و راهکارها، ۱۳۹۳.
- خسروی پور، ب.، ایروانی، ه.، حسینی، م. و موحدی محمدی، ح. ۱۳۸۶. شناسایی و تحلیل مؤلفه‌های آموزشی مؤثر بر توانمندی کارآفرینانه دانشجویان مرکز آموزش عالی علمی کاربردی کشاورزی. مجله علوم کشاورزی ایران، دوره ۲-۳۸، شماره ۲، ۱۳۸۶.
- خسروی پور، ب. برادران، م و عابدی، ب. (۱۳۹۵). آموزش کارآفرینانه در توسعه‌یافتگی، انتشارات تحقیقات آموزش کشاورزی، چاپ اول.
- عسگریان دهکردی، ف. خسروی پور، ب. برادران، م و غنیان، م. (۱۳۸۹). واکاوی عوامل مؤثر بر نیل به رویکرد کارآفرینانه در مراکز آموزش عالی کشاورزی استان خوزستان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان.
- فیروزی، م.، امان پور، س. و حصیری، آ. ۱۳۹۴. بررسی نقش کشاورزی در توسعه پایدار روستایی (نمونه موردی: بخش برد خون؛ شهرستان دیر). فصل‌نامه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری چشم‌انداز زاگرس، دوره هشتم، شماره ۲۷، بهار ۱۳۹۵.
- فیض بخش، ع. ۱۳۹۰. کارآفرینی انتشارات دانشگاه شریف ۱۳۹۰.
- قنبری، ی. و برقی، ح. ۱۳۸۷. چالش‌های اساسی در توسعه پایدار کشاورزی ایران. راهبرد، شماره ۱۶، زمستان ۸۷.
- گرائلی شیخ، ر. ۱۳۸۹. بررسی نقش نظام آموزشی در توسعه آموزش کارآفرینی و ارائه روش تدریس کارآفرینانه. Graelymina8822111@yahoo.com.
- محبی، ع. ۱۳۹۴. آموزش کارآفرینی، حلقه گمشده نظام تعلیم و تربیت. رشد آموزش فنی و حرفه‌ای و کاردانش، دوره دهم، شماره ۴، تابستان ۱۳۹۴.
- محمدی یگانه، ب. و نباتی، ع. ۱۳۹۱. تحلیل موانع توسعه‌ی کشاورزی در مناطق روستایی با استفاده از تحلیل سلسه‌مراتبی (APH) (مطالعه موردی: دهستان کرانی- شهرستان بیجار). فصلنامه علمی- پژوهشی فضای جغرافیایی، سال سیزدهم شماره ۳۴، صص ۱۵۲-۱۳۵.
- مرجانی، س. ۱۳۸۴. بررسی نظریه‌های کار و تربیت با تأکید بر مبانی معرفت‌شناسی و تأثیر آن بر آموزش حرفه‌ای. دو ماهنامه علمی- پژوهشی دانشگاه شاهد سال دوازدهم، دوره جدید، شماره ۱۵، اسفند ۱۳۸۴.
- موحدی، ر.، گلی، ف. و محمدی، م. ۱۳۹۴. توسعه آموزش عالی کشاورزی با تأکید بر کارآفرینی پایدار. نشریه کارآفرینی در کشاورزی، جلد سوم، شماره اول، بهار ۱۳۹۵.
- مهدویان، ف. ۱۳۸۹. نقش کشاورزی در توسعه روستایی، دومین همایش علمی سراسر دانشجویی جغرافیا، تهران، دانشگاه تهران، https://www.civilica.com/Paper-IGSCUT02-IGSCUT02_089.html.
- نوروز زاده، ر. و رضائی، ن. (۱۳۸۸). دانشگاه‌ها و چالش‌های فراوری آموزش کارآفرینی، مجموعه مقالات دانشگاه، کارآفرینی و توسعه، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک، تهران.
- Gongn, Jianhua & Lin, Hui. (2000). Sustainable development for agricultural region in China: case studies, *Forest Ecology and Management* 128, pp. 27-38.
- Rasmussen, E., & Srheim, R. (2006). Action – based Entrepreneurship Education. *Technovation*, (26). pp. 185-194.
- Rol, Y., & Atson, N. (2014). Entrepreneurial characteristics amongst university students: Some insights for entrepreneurship education and training in Turkey. *Education+Training*, 48 (1). Pp25-38.
- Sanchez, J. c. (2011). University training for entrepreneurial competencies: Its impact on intention of venture creation. *International Entrepreneurship and Management Journal*, Vol. 7, No. 3, pp. 239-254-
- Sumane, s. Kunda, I. Knickel, k. Strauss, a. Tisenkopfs, t. des Ios Rios, i. Rivera, m. Chebach, t. & Ashkenazy, a. (2017). Local and farmers' knowledge matters! How integrating informal and formal knowledge enhances sustainable and resilient agriculture. *Journal of Rural Studies* xxx (2017) 1e10.